

A politikai bosszú intézménye az Orbán-rezsimben

A Méltányosság Politikaelemző Központ blogján érdekes kétrészes írást¹ közölt nemrég Zsolt Péter a bosszú intézményének természetrajzáról és annak politikai vonatkozásairól. A cikk bemutatja, hogy az általános felfogás szerint a bosszúból bosszú születik, az agressziót eszkalálja, így a felek beleragadnak a konfliktusba, ugyanakkor mélyebb megközelítésben a bosszúnak lehet civilizáló hatása is a társadalmakban, mivel a bosszú nem feltétlenül következik be, hanem épp annak lehetősége az, ami korlátozza a konfliktusokat. Mindez kiváló elméleti kiindulópont ahhoz, hogy közelebbről megvizsgáljuk a politikai bosszú jelenségét és szerepét a napjainkat meghatározó politikai rendszerben.

Elméleti keretek: az állam kialakulásától a tribalizmusig

Zsolt Péter írásában számos példát hoz a bosszú működésére. Ezek azt mutatják, hogy a történelmi „fejlődést” olyan struktúrák megjelenése jelenti, amelyekben a bosszú úgy szabályoz, hogy már nem okoz hosszú távú, véget nem érő láncolatot, sokkal inkább a következmények lehetőségével fenyeget, ezáltal pedig az emberek viselkedését szabályozza. Így például a maffiában a bosszú

alapvetően szabályozó eszköz, a tagok között pedig mindenki tisztában van azzal, hogy milyen normaszegésért mi járhat, mit von maga után például, ha valaki kibeszél.

Ugyanígy az egyes politikai rendszerekben is fontos szerepe van a következményekkel való fenyegetésnek, miután az államfejlődés során az intézmények kivették az egyes emberek kezéből az igazságszolgáltatás és az erőszak alkalmazásának lehetőségét. Kialakult a Max Weber által leírt állami erőszak-monopólium, amelyet demokráciák éppúgy alkalmaznak, mint az autokráciák. Ráadásul a következményekkel, szankciókkal való fenyegetésnek nem pusztán az igazságszolgáltatás a terepe, a szemben álló politikai erők egy demokráciában is fenyegetik egymást, amikor megígérik a másik ellenőrzését, elszámoltatását vagy bizonyos politikai döntések visszacsinálását kormányváltás esetén. Ez is egyfajta politikai bosszú, mely része a politikai versengésnek és a demokratikus berendezkedésnek. Ami pedig az autokráciákat illeti, – ahogy Zsolt Péter is írja – a fenyegetés és a megfélemlítés még fontosabb szabályozó szerepet tölt be, akár már felség sértésnek vagy hazárdulásnak titulálva azt is, ha valaki nem ért egyet a hatalmon lévőkkel, és nyíltan kritizálni meri őket. A legkeményebb diktatúrákban ez végső soron elvezethet a politikai ellenfelek megsemmisítéséhez is.

¹ https://meltanyosság.blog.hu/2024/08/26/a_bosszu_első_resz, https://meltanyosság.blog.hu/2024/10/07/a_bosszu_masodik_resz

Persze az állam sosem személytelen intézmény, még ha a politikai elemzésekből sokszor ez a kép rajzolódik is ki. A politikai rendszereket is emberek alkotják, és az emberek milyensége jelentősen befolyásolja az intézmények működését. Bármely berendezkedés stabilitása azzal függ össze, hogy a politikai következményekkel való fenyegetés mennyire arányos és következetes. Ezért amikor például egyik kormány a másik után azzal fenyegetőzik, hogy az elődök korrupt szereplőit megbünteti, aztán mégsem történik semmi, akkor a teljes közösségben bizonytalanság alakul ki, és végül a rendszer stabilitása is meggyengülhet. Másfelől ha a következményekkel való fenyegetés vagy a politikai bosszú beteljesítése parttalanná válik, az szintén alááshat egy rendszert, hiszen előbb-utóbb senki sem fogja magát biztonságban érezni.

A bosszúval való fenyegetés ugyancsak fontos lehet az államok vagy népek közötti konfliktusokban is. Ha a közel-keleti konfliktust nézzük, jelenleg épp végtelenedni látszik a bosszúállások láncolata, az egymással szemben álló felek napi szinten nyilatkoznak megtorlásról, a konfliktus feloldását egyre többen csak a másik teljes elpusztításában látják, ami miatt erősödik az a félelem, hogy a Közel-Keleten sosem lesz béke. Persze ebben a felek felelőssége nem egyenlő mértékű: 2023. október 7-én a Hamász brutális támadását Izrael ellen épp az válthatta ki, hogy Izrael és az Öböl-menti arab országok az ún. Ábrahám-egyezményekkel² nagyon is közel kerültek ahhoz, hogy kapcsolataikban történelmi fordulat

álljon be. 2023-ra már úgy nézett ki, Szaúd-Arábia is megállapodik Izraellel. Éppen ezt a folyamatot akasztották meg az Irán által támogatott iszlamista terrorszervezetek akciói, amelyek kiváltották az izraeli vezetés válaszcsepásait. Az eszkalálódó gázai háborúban egyelőre nem sikerült megállni a bosszúval való fenyegetésnél, de talán hosszabb távon még sikerülhet visszatérni oda, hogy az elrettentés elég legyen a béke fenntartásához, ahogy például a hidegháború idején, amikor a szemben álló felek kapcsolatát a megsemmisítő csapással való kölcsönös fenyegetés normalizálta.

Kibékíthetetlen konfliktusok természetesen kialakulhatnak egy államon vagy egy nemzetben belül is. Ez különösen látványos napjainkban, amikor a politikai polarizáció egyre erősödni látszik az egyes társadalmakban. A korszellem arra sarkallja a politikusokat, hogy mind nagyobb megosztottságot generáljanak az emberek között, mégpedig úgy, hogy a maguk oldalán hozzák létre a többséget. Ennek eszközei a folyamatos félelemkeltés, a fekete-fehér gondolkodás, az összeesküvés-elméletek, a politikai riválisok démonizálása, a tekintélyelvűség erősítése, a vezető iránti feltétlen hűség kialakítása akár a bosszúval való fenyegetéssel is. Ez eredményez összességében olyan társadalmi közeget, amelyben nemcsak közös jövőkép nincs, de mindenki által elfogadott jelentéssel bíró fogalmak sem léteznek. Ebben a környezetben nyilvánvalóan nagyobb tere nyílik a tekintélyelvű politikának és az informális hatalmi alá- és fölérendeltségi viszonyok kiépülésének. A 20. század borzalmainak emlékezte egyre fa-

² <https://hiia.hu/abraham-megallapodasok/>

kul, és megint kezdünk ott tartani, hogy nemzetközi kutatások³ szerint növekszik egyes társadalmakban azok aránya, akik szerint meg lehet mondani egy emberről, hogy jó vagy rossz, pusztán az alapján, ha tudjuk, politikailag hol áll. Ez nem csupán a rendesen ki sem alakult újdemokráciákban vagy az autokráciákban figyelhető meg, de olyan országokban is, amelyeket stabil demokráciáknak tekintünk. Gondoljunk csak az egy-egy korábbi amerikai elnökválasztásra, amikor Donald Trump hívei a felülről érkező üzenetek hatására nem ismerték el (mint ahogy a mai napig nem ismerik el) a választási vereséget, és betörték a Capitolium épületébe.

Ez a tribalizmus jelensége. Egyfajta új törzsi politikai szembenállás alakul ki, amely hol erősebben, hol gyengébben mindig megvolt, de a jelenlegi körülmények között ismét nagyobb mértékűvé növekedhet. Ennek következtében végletesen szétszakadhat a társadalom szövete, értelmüket veszítik a tények, hitelvékké válnak a teljesen nyilvánvaló hazugságok, csak a követett, törzsi vezető szava számít, ezáltal pedig megbeszélhetetlenné, így megoldhatatlanná válnak a valós problémák, ami pedig végső soron a politika tényleges funkciója lenne.

Az Orbán-rezsim bosszúmintázatai

A mai magyar politikai berendezkedés a társadalmi polarizáció, a tribalizmus és a tekintélyelvűség erősödésének sokat emlegetett példája a világban, noha Magyarország

nem egyedi és nem is végletes formája a fenti jelenségeknek.

Az Orbán-rezsim Szergej Gurijev és Daniel Treisman meghatározását⁴ átvéve „spindiktatúra”, olyan információs autokrácia, amely kifinomult hatalomtechnikai és kommunikációs eszköztárral tartja magát kormányon, miközben demokráciának mutatja magát. Ennek az eszköztárnak része a politikai bosszúval való fenyegetés is, amelyet időről időre alkalmaz a rezsim, de az nem mondható, hogy magának a rendszernek az alapjai a bosszúra épülnek. A hatalmon lévők sokkal inkább racionálisan, hideg politikai számítás alapján használják a politikai bosszú intézményét. Bár ebben is vannak kivételek, mint például a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség ellen folytatott politikai bosszúhadjárat, amely átlépni látszik a kegyetlen politikai kalkuláció határait, és feltehetően valamilyen Iványi Gábor és Orbán Viktor között feszülő mély személyes konfliktusra vezethető vissza.

A személyes ellentétek persze más személyek vonatkozásában is meghatározták, befolyásolták az elmúlt másfél évtizedben az Orbán-rezsim működését. Biztosra vehető, hogy Gyurcsány Ferenc és Orbán Viktor több mint két évtizedes párharca rányomta a bélyegét a rezsim általános működésére, mint ahogy Simicska Lajos 2015-ös lázadása is fontos eseménye a közelmúlt történetének. Ezekben az esetekben mégsem a bosszú beteljesítése lett a rezsim célja.

³ https://politicalcapital.hu/hireink.php?article_read=1&article_id=2278

⁴ Szergej Gurijev és Daniel Treisman: *Spindikttátorok – A zsarnokság változó arca a 21. században*, HVG könyvek, 2023.

Ahogy a rendszerváltás idején elmaradt az elszámoltatás, úgy 2010 után sem lépett túl a retorika keretein a megelőző korszakkal való leszámolás. A Fidesz vezetése Gyurcsány Ferenc esetében több hasznát látta annak, ha a politikai pályán tartják és démonizálják a korábbi kormányfőt, a Gyurcsány-korszak visszatéréseivel való fenyegetés pedig kétségtelenül több politikai hasznot hajtott az Orbán-rezsimnek, mint ha bizonytalan kimenetelű büntetőjogi eljárásokba kezdtek volna.

Simicska Lajos esetében szintén nem történt teljes leszámolás. Noha a Simicska-lázadás rendkívül hevesen és Orbán Viktor számára kifejezetten veszélyesen indult, kettejük háborúja végül eljutott a megegyezésig. Simicskát megfosztották médiabirodalmától, kormányzati befolyásától és vagyonának jelentős részétől, más azonban nem történt vele. Néhány év elteltével, amikor Simicska és Orbán kiegyezett, az egykori és legfőbb háttérember, a rezsimnek tett szolgálatainak csendes elismerése mellett, békében visszavonulhatott. Simicska Lajost nem zárták börtönbe, nem érte váratlan baleset, nem esett ki egy toronyház ablakából, ahogy a Vlagyimir Putyinnal szembeszálló orosz oligarchák szokták, ez pedig önmagában jelzi a magyar rendszer orosz berendezkedéshez képest puhább jellegét és a hatalom racionális számítását, amely felülírja a politikai bosszú esetleges vágyát. Nincs bosszú az erősekkel szemben, illetve ha a politikai érdek felülírja annak esetleges értelmét.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy a bosszúval való fenyegetés vagy annak beteljesítése egyáltalán ne volna jelen az Orbán-rezsimben. „*Mi szelíd*

és derűs emberek vagyunk. De nem vagyunk se vakok, se balekok. A választás után természetesen elégtételt fogunk venni, erkölcsi, politikai és jogi elégtételt is”⁵ – mondta Orbán Viktor 2018. március 15-én. És valóban: a gyengékkel, a védekezni és visszaütni képtelenekkel szemben nem ritka a bosszúhadjárat, amely a lejáratástól a jogi eljárásokig változatos formákat ölthet. A már említett Iványi Gábor mellett megtapasztalhatta az Orbán-rezsim bosszúját számos közéleti és politikai szereplő.

Így például egészen abszurd kormányzati támadásoknak volt kitéve hosszú hónapokon át a többek között Heller Ágnes névvel fémjelezhető filozófusi kör, amely ellen rögtön az Orbán-rezsim kiépítésének kezdetén lejárató kampány indult. Bizonyos kutatási pénzek kapcsán még büntetőeljárásokat is indított a kormányzat, amelyekről persze később kiderült, hogy nem volt semmi alapjuk.

A kormányzattal szemben kritikus, a hatalmat ellenőrizni képes, a korrupciós ügyeket feltáró és korrupt politikusokat leleplező civil szféra, valamint a független sajtó ellen számos bosszúhadjárat indult az elmúlt években. Emlékezetes, hogy a *Népszabadságot* nem sokkal azután zárták be, hogy a lap képeket közölt arról, hogy helikopterrel jött haza egy nyírségi esküvőről Rogán Antal és családja. Az újságírókat és a civileket a Soros György nevéből szitokszót csináló összeesküvés-elmélet keretében tartja a rezsim állandó nyomás alatt. A putyini mintát kö-

⁵ <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/orban-viktor-unnepi-beszede-az-1848-49-evi-forradalom-es-szabadsagharc-170-evfordulojan/>

vetve idegen ügynököknek bélyegzi őket, eljárásokat indít ellenük, hogy ne legyenek képesek a munkájukat, azaz a hatalom ellenőrzését ellátni. Ennek a folyamatnak egyik csúcspontja az elmúlt években az Ökotárs Alapítvány elleni rendőri akció volt, amely végül nemzetközi hullámokat verve mindenféle eredmény nélkül ért véget, sőt, politikailag is kontraproduktív volt a kormányzat számára. Ez azonban nem szegte a rezsimek kedvét, a bosszúval való fenyegetés legfőbb eszköze jelenleg az ugyancsak orosz minta alapján felállított Szuverenitásvédelmi Hivatal, amelynek kutatóintézetét egy volt III/III-as vezető irányítja. Ez a hivatal a kormányzati korrupciós ügyeket rendre feltáró Transparency International (TI) magyar szervezete és az *Átlátszó* portál ellen indította első látványos eljárásait. A cél ebben az esetben is az ellehetetlenítés és a megfélemlítés. Talán az sem véletlen, hogy TI ellen nem sokkal azután indult fokozott támadás, hogy a szervezet tanulmányt⁶ közzétett a Magyarországon átláthatatlanul működő magántőkealapokról.

A politikai bosszút elszenvedő ellenzéki politikusok sora hosszú és ismert. A Rogán Antal ingatlanügyeit leleplező Juhász Péter, a Simicska Lajossal összefogó Vona Gábor, az Iványi Gábort védelmező Donáth Anna csak néhány név azok közül, akiknek nem pusztán lejárattással, hanem különféle jogi eljárásokkal is szembe kellett nézniük. Mára közös jellemzőjük, hogy mindannyian a politika partvonalára sodródtak.

⁶ https://transparency.hu/wp-content/uploads/2024/09/magantokealapok_web_final.pdf

A politikai bosszúval való fenyegetés nemcsak a rendszer csúcsán, hanem az Orbán-rezsimek alsóbb szintjein is érvényesül, és itt még fontosabb lehet a szerepe, mint a nagypolitikában. Ennek működését kiválóan mutatja az a 2019-ben nyilvánosságra került hangfelvétel, mely az *Egri Ügyek* nevű helyi újság birtokába került, és még a 2018-as országgyűlési választás utáni időszakban rögzítettek. A felvételen Oroján Sándor, az egri Fidesz-szervezet akkori ügyvezető alelnöke tartott előadást arról, hogyan működik a Nemzeti Együttműködés Rendszere. Oroján a környék önkormányzati vezetőit egy konkrét tiszafüredi ügyből kiindulva oktatta ki arra, hogyan kell értelmezni egy fideszesnek a politikát. Az üzenet lényege az volt, hogy valaki vagy idomul a rendszerhez, vagy átkerül az árok túoldalára, és akkor sem önkormányzati funkciót, sem más gazdasági megbízatást nem kaphat. Mindenkinek helye van ebben a rendszerben, de politikailag támadni nem szabad, mert abban a pillanatban ellenséggé válik – szövegezte az üzenet. Oroján egész pontosan azt mondta: *„Ha valaki politizál és az ellenfelünk a politikában, a politikai térben, akkor azzal nem beszélgetünk, nem próbáljuk meggyőzni, hanem legyőzzük. Pont! És ha valaki politikai ellenfele a tiszafüredi polgármesternek, akkor úgymond politikai ellenfele nekem is és Nyitrai Zsoltnak meg a közösségnek, mert ő a rendszernek a politikai ellenfele”*. Ez nem más, mint a bosszúfenyegetés legklasszikusabb megfogalmazása, akár csak a cikk elején említett maffiaszabályok esetében: ez egy közösség, amely gondoskodik a tagjairól, de ha kibeszélés van, vagy ha a közösség tagjaival valaki nyilvánosan

szembefordul, annak nagyon súlyos következményei lesznek.

Az Oroján-féle hangfelvétel nem egyedi eset, nem egy ember túlkapása a végeken, hanem egy rendszert tükröz, amely szerint az Orbán-rezsim helyi szinten működik. Ezt igazolja egy másik megszólalás is, amelyet Lázár János mondott 2022 után Hódmezővásárhely vonatkozásában. Eszerint: „*Ha a hódmezővásárhelyiek újraválasztják Márki-Zayt, semmilyen kormányzati támogatásra nem számíthatnak*”. Magyarán, a politikai bosszúval való fenyegetés ebben az esetben már nem is csak a szervezetben részt vevőkre, hanem a választópolgárokra is vonatkozik. Ha egy település lakói „jól szavaznak”, akkor számíthatnak arra, hogy az önkormányzatnak lesznek forrásai, ha viszont nem, akkor nem lesz támogatás. 2019 óta számtalanszor láthattuk azt, hogy ez nem üres fenyegetés, a kormány először a Covid-járvány örvén vonta el az önkormányzati forrásokat egy részét, melyekből nem keveset politikailag szelektív módon, azaz a kormánypárti vezetésű településeknek, egyedi döntésekkel visszaosztottak.⁷ Bár a választók sok településen nem ijedtek meg a politikai bosszútól, és 2024-ben újra ellenzéki vezetést választottak helyben, a kormány ezt a gyakorlatot folytatta és egyre jobban kiterjeszti, ahogy az rögtön a legutóbbi önkormányzati választás után a helyi bevételeitől aránytalanul megfosztott Paks eklatáns példáján is látható volt.

Körösényi András egyik cikkében⁸

⁷ https://k.blog.hu/2022/01/21/helyi_onkormanyzatok_magyarorszagon_a_rendszervaltastol_a_jarvanyig

⁸ <https://www.valaszonline.hu/2023/06/30/ner-forditott-elszamoltatas-lazar-janos-democraciahiány-korosenyi-andras/>

a Lázár János által megfogalmazott gyakorlatot rendszerszintű jelenségként írja le. Úgy véli: „*a kormány – a végrehajtó hatalom vezetője – számonkéri az állampolgárokon, hogy miként szavaztak a választásokon, és ez alapján jutalmazza vagy szankcionálja őket. Azaz nem a választópolgárok számoltatják el a képviselőjüket, illetve végső soron a kormányt, teljesítményükről (mennyire képviselik a közérdeket, közjót), hanem megfordítva. A kormány számoltatja el a választókerületet vagy egy várost, azaz az állampolgárokat »szavazói teljesítményükről«: arról, hogy kellő mértékben támogatták-e a kormánypárt képviselőjelöltjét, vagy sem. Azokban a választókerületekben, illetve településeken, ahol győzelemre segítik a kormánypárti jelölteket, jutalmat kapnak: azaz visszakapnak adóforintjaikból, és még mások adóforintjaiból is. Akik nem, azok nem kapnak, ők csak befizetnek. Ez a hatalomgyakorlási mód a képviselet meglehetősen bizarr formáját hozza létre: egyfajta fordított elszámoltatást.*”

Végső soron tehát az Orbán-rezsimben a politikai bosszúval való fenyegetés különböző mintázatai nagyon is fontos szerepet töltenek be a rendszer működésében, annak talpától egészen a fejéig. A politikai bosszútól való félelem minden bizonnyal szabályozza a rezsim szereplőinek működését. Ám ahogy egy rezsim élettartama, úgy ezeknek a gyakorlatoknak a hatássossága és iránya sem örök érvényű. Mindig voltak olyanok a történelemben, akik egyszer csak szemben találtak magukat az általuk kialakított és használt hatalomgyakorlási módszerekkel.